

Plan van Aanpak Onderzoek naar maatschappelijk initiatief binnen de energietransitie

Definitieve versie na besluitvorming in de rekenkamer d.d. 15 mei 2025

Van: Rekenkamer Vijfheerenlanden

Onderzoekers:

Rob Paulussen

Lies van Aelst

Patricia Feelders (extern onderzoeker)

Tegenlezer:

Collin Hoogeveen

Vijfheerenlanden, mei 2025

Inhoudsopgave

1. Aanleiding en relevantie	2
2. Doel en vraagstelling van het onderzoek.....	3
3. Definities en afbakening	4
4. Onderzoeksactiviteiten	4
<i>Voorbereiding</i>	<i>4</i>
<i>Veldwerk samenleving.....</i>	<i>5</i>
<i>Interviews organisatie</i>	<i>5</i>
<i>Beleidsanalyse</i>	<i>5</i>
<i>Rapportage.....</i>	<i>5</i>
5. Organisatie en planning	6

1. Aanleiding en relevantie

Na consultatie van de raadsfracties heeft de rekenkamer op 19 februari jongstleden een meerjarenplan 2025-2027 vastgesteld. Hierin zijn onderwerpen opgenomen waar de rekenkamer de komende jaren bijzondere aandacht wenst te schenken. Een van deze onderwerpen betreft de energietransitie, en een van de onderzoeksvragen die daarbij zijn geponeerd betreft de vraag naar de mate waarin de gemeente maatschappelijke initiatieven op het gebied van de energietransitie stimuleert of steunt.¹ Deze vraag is in dit plan van aanpak voor een nieuw onderzoek verder uitgewerkt.

Het maatschappelijk initiatief speelt een belangrijke rol binnen de energietransitie in Nederland. In veel gemeenten bestaan er energiecoöperaties of bewonersinitiatieven die gericht zijn op energiebesparing of verduurzaming van huizen.² De Rijksdienst voor Ondernemend Nederland spreekt over ruim 700 energiecoöperaties in 2023 en een groot aantal bewonersinitiatieven.³ De meeste coöperaties richten zich op de opwek van zonne-energie (68%) en energiebesparende activiteiten (42%), maar ook wind (15%) en collectieve warmteprojecten (9%) worden in coöperatievorm uitgevoerd.⁴ Dit betreft dan alleen nog maar de initiatieven die beschikken over een rechtsvorm en die als collectief naar buiten treden. Meer informeel zijn er daarnaast nog vele bewonersinitiatieven met verschillende doeleinden en activiteiten. Denk aan buurtinitiatieven gericht op collectieve inkoop van isolatiemateriaal of zonnepanelen, groepen inwoners die plannen ontwikkelen voor hun eigen buurt, en maatschappelijke initiatieven gericht op het tegengaan van energiearmoede.

Dit onderzoek richt zich op het inventariseren van maatschappelijke initiatieven binnen de gemeente Vijfheerenlanden en binnen de regio waar initiatieven ontstaan waaraan inwoners van de gemeente Vijfheerenlanden kunnen deelnemen. Daarnaast zal de rekenkamer een beschrijving maken van de wijze waarop de gemeente omgaat met maatschappelijke initiatieven binnen de energietransitie. Daarbij wordt gekeken naar beleid en de uitvoering daarvan, maar wordt ook nadrukkelijk gekeken vanuit het perspectief van inwoners, maatschappelijke organisaties en bedrijven die willen bijdragen aan de energietransitie binnen de gemeente.

¹ Rekenkamer Vijfheerenlanden, Meerjarenplan 2025 – 2027, 2025, p. 5.

² In 89% van de gemeenten is in 2024 een energiecoöperatie actief, Website Lokale energiemonitor 2024, geraadpleegd 1 mei, <https://www.hier.nu/lokale-energie-monitor-2024#samenvatting>. Volgens Klimaatstichting HIER wekken deze coöperaties samen voor bijna een half miljoen huishoudens hernieuwbare energie op.

³ Website RvO, geraadpleegd op 1 mei 2025, <https://www.rvo.nl/onderwerpen/lokale-energie-initiatieven#aan-de-slag%3A-uw-rol-als-gemeente>

⁴ Lokale Energie Monitor 2023, geraadpleegd 1 mei 2025, <https://www.hier.nu/lokale-energie-monitor-2023/burgercollectieven#type-projecten-en-activiteiten>

2. Doel en vraagstelling van het onderzoek

De rekenkamer wil met het onderzoek inzicht geven in de rol en betekenis van het maatschappelijk initiatief binnen de energietransitie in de gemeente Vijfheerenlanden en de succes- en faalfactoren die daarbij een rol spelen. Als centrale vraag hanteert de rekenkamer de volgende:

In welke mate weet de gemeente maatschappelijke initiatieven te benutten voor de opgaven binnen de energietransitie?

Om tot beantwoording van deze vraag te komen is de vraagstelling uitgewerkt in 4 deelvragen.

1. *Welke maatschappelijke initiatieven waar inwoners van de gemeente aan kunnen deelnemen zijn er in Vijfheerenlanden en omgeving?*

Hierbij richt de rekenkamer zich op het in kaart brengen van bestaande maatschappelijke initiatieven in Vijfheerenlanden en omgeving waarin inwoners kunnen participeren. Naast een overzicht van geformaliseerde initiatieven, dus initiatieven die beschikken over een rechtsvorm, wordt ook een overzicht gemaakt van meer informele initiatieven zoals buurtinitiatieven en maatschappelijke organisaties die samen met vrijwilligers activiteiten ondernemen.

2. *Hoe gaat de gemeente Vijfheerenlanden om met maatschappelijke initiatieven van inwoners en (maatschappelijke) organisaties?*

De rekenkamer beschrijft het beleid voor zover dat bestaat en invloed heeft op de omgang van de gemeente met maatschappelijke initiatieven. En de wijze waarop de gemeente uitvoering geeft aan dat beleid. Zijn de maatschappelijke initiatieven bij de gemeente bekend, welke wisselwerking is er met het gemeentelijk beleid en welke betrokkenheid heeft de gemeente nu en in het verleden bij het initiatief gehad? Daarnaast betreft de rekenkamer bij deze deelvraag ook het perspectief van bij maatschappelijke initiatieven betrokken inwoners. Hoe ervaren zij de betrokkenheid van de gemeente?

3. *Welke succes- en faalfactoren spelen een rol bij het stimuleren of steunen van maatschappelijke initiatieven door de gemeente?*

De rekenkamer onderzoekt welke voorbeelden er zijn waar de gemeente maatschappelijke initiatieven stimuleert die bijdragen aan de eigen beleidsdoelstellingen op het gebied van de energietransitie. Denk daarbij bijvoorbeeld aan doelstellingen gericht op het versnellen van de transitieopgave, het vergroten van draagvlak of het vergroten van de betaalbaarheid van de transitie voor inwoners.

Voor het beantwoorden van deze deelvraag inventariseert de rekenkamer ook de eerdere onderzoeken die naar participatie bij de energietransitie door rekenkamers zijn uitgevoerd en inzichten deze opleveren voor het eigen onderzoek.⁵

⁵ Zo zijn er diverse onderzoeken uitgevoerd vanuit de (iets andere) invalshoek van participatie, zie *Meta-analyse Veel gedaan, genoeg te doen*, Vereniging van Rekenkamers, 2025, p. 42-43 en bestaan er eveneens rekenkameronderzoeken naar maatschappelijke initiatieven vanuit de vraag naar de doeltreffendheid en doelmatigheid van het subsidie-instrument.

4. *Welke conclusies en aanbevelingen vloeien voort uit de inzichten over de praktijk in Vijfheerenlanden en de gevonden succes- en faalfactoren?*

De conclusies en aanbevelingen richten zich op het beleid en de uitvoering daarvan door de gemeente Vijfheerenlanden. De rekenkamer onderzoekt ook of een mogelijke aanscherping/verheldering van de politieke rol van de gemeenteraad kan bijdragen aan een effectiever of doelmatiger betrokkenheid van de gemeente bij maatschappelijke initiatieven.

3. Definities en afbakening

De rekenkamer kiest binnen dit onderzoek bewust voor de invalshoek van *het maatschappelijk initiatief*. Dat wil zeggen dat het gaat om activiteiten die vanuit de samenleving in en rondom Vijfheerenlanden geïnitieerd worden en waarbij het eigenaarschap ook hoofdzakelijk blijft liggen bij deze partijen (inwoners, maatschappelijke organisaties) binnen die samenleving. De invalshoek is daarmee een andere dan die van *inwonerparticipatie*: het betreft daar vaak het beleid en het initiatief van de gemeente waarbij inwoners worden betrokken. Binnen de energietransitie is het meest in het oog springend voorbeeld de energiecoöperatie: een door inwoners opgerichte rechtspersoon gericht op het opwekken van duurzame energie.

Wat betreft de geografische afbakening betreft het initiatieven op het gebied van de energietransitie waarin inwoners van de gemeente kunnen participeren. In de praktijk bestrijken maatschappelijke initiatieven vaak meerdere gemeenten. De RES regio U16 is een voor de hand liggend zoekgebied, maar dus niet leidend.

4. Onderzoeksactiviteiten

Om tot de beantwoording van de deelvragen te komen voert de rekenkamer de volgende activiteiten uit.

Voorbereiding

- Startbijeenkomst.
- Oriënterend interview ambtelijk gemeente Vijfheerenlanden.
- Inventarisatie van relevante inzichten uit ander rekenkameronderzoek en maken van overzicht van succes- en faalfactoren.
- Inventarisatie van maatschappelijke initiatieven in Vijfheerenlanden en omgeving (welke zijn bij de gemeente bekend, maar ook externe uitvraag) en maken van overzicht.
- Ontwikkeling vragenlijst interviews met vertegenwoordigers van maatschappelijke initiatieven.
- Ontwikkeling online enquête maatschappelijke initiatieven.
- Uitvraag relevante beleidsdocumenten.
- Globale scan van relevante beleidsdocumenten.

Veldwerk samenleving

- Interviews met vertegenwoordigers van maatschappelijke initiatieven, verslaglegging en verwerking.
- Enquête uitzetten, data verwerken.

Interviews organisatie

Binnen de gemeentelijke organisatie gaat de rekenkamer in gesprek gaan met medewerkers die betrokken zijn bij de energietransitie en maatschappelijke initiatieven.

Beleidsanalyse

- Grondige analyse van alle relevante documenten.
- Contextanalyse: globale analyse van verloop van de energietransitie binnen de gemeenten en de RES U16 en globale analyse van aanpalend beleid (denk aan energiearmoede, beleid op het terrein van de betaalbaarheid van de energietransitie). Dit is afhankelijk van de aangetroffen initiatieven.

Rapportage

De resultaten van voorgaande onderzoekswerkzaamheden worden vastgelegd in een conceptnota van bevindingen. Deze leggen wij voor aan de ambtelijke organisatie voor feitelijk wederhoor.

Na verwerking van de ambtelijke reactie stelt de rekenkamer een bestuurlijke nota op met daarin conclusies en aanbevelingen. Deze wordt vervolgens voorgelegd aan het college van burgemeester en wethouders voor bestuurlijk wederhoor.

De rekenkamer maakt daarna de definitieve nota van bevindingen en bestuurlijke nota op, waarna dit wordt aangeboden aan de gemeenteraad en gepubliceerd.

5. Organisatie en planning

Het onderzoek zal worden uitgevoerd door:

- Rob Paulussen, voorzitter van de rekenkamer
- Lies van Aelst, lid van de rekenkamer
- Extern onderzoeker, nader te bepalen

Bij dit onderzoek treedt Collin Hoogeveen op als tegenlezer.

Stappen	periode
Voorbereiding	Juni tot en met september 2025
Veldwerk	September – oktober 2025
Interviews organisatie	September – oktober 2025
Beleidsanalyse	November 2025
Rapportage	November 2025
Wederhoor	Vanaf november 2025
Beoogde publicatie	Januari 2026